

Шевельова-Гаркуша Н.,
Херсонський державний університет, м. Херсон

ВЗАЄМОУБУМОВЛЕНІСТЬ СПОСОБІВ РИТМІКО-СИНТАКСИЧНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА СЕМАНТИКИ ПОЕТИЧНИХ ТЕКСТІВ (на матеріалі сучасного американського віршованого мовлення)

У статті виявлено зв'язок ритміко-синтаксичної організації та семантичного плану віршованого мовлення; визначено здатність форми до іконічного відтворення семантики віршів, а також їх взаємообумовленість на матеріалі сучасної американської поезії; виокремлено способи організації поетичного мовлення та представлено умови їх виникнення.

Ключові слова: ламінарність, синкопічність, іконічність, анжамбеман.

В статье обнаружена связь ритмико-синтаксической организации и семантического плана стихотворного вещания; определено способность формы к иконическому воссозданию семантики стихотворений, а также их взаимобусловленность на материале современной американской поэзии; выделены способы организации поэтического вещания и представлены условия их возникновения.

Ключевые слова: ламинарность, синкопичность, иконичность, анжамбеман.

This article focuses on connection between rhythmic and syntactic organization as a form and semantics; it was determined the ability of the form to perform the role of the icon of verse semantics, their interdependence on the basis of modern American poetry; it was stated the ways of poetic organization and it was established the means of their occurrence.

Key words: laminarity, syncopation, iconicity, enjambement.

Форма та зміст будь-якого поетичного тексту нерозривно пов'язані між собою, утворюючи діалектичну єдність. Так, віршоване мовлення як поєднання форми та змісту утворює ритміко-синтаксичну та семантичну єдність [1, с. 184]. Оскільки форма є змістовною, а зміст – формальним, то ритміко-синтаксична організація поетичного мовлення як форма здатна відтворювати семантику віршів. Віршоване мовлення є не просто ритмізованою системою, а системою, значення та форми якої дають його смисл. Питанням взаємозв'язку форми та змісту опікувалися представники формальної школи (Б. М. Ейхенбаум, В. М. Жирмунський, Ю. М. Тинянов, Б. Шкловський), представники семіотичного (Ю. М. Лотман, Р. Й. Якобсон) та когнітивного напрямів (М. Фрімен, Л. І. Белехова). Поняття форми, яке було у центрі уваги дослідників, отримало нове значення – не як оболонки, а як повноти, як дещо динамічне та змістовне. Вони розуміли поетичний текст як форму мовлення, яка має свої мовні (синтаксичні, лексичні та семантичні) та ритмічні властивості [2, с. 407-408]. Ця теза реалізується у поетичній іконічності. **Іконічність** – це властивість мовного знаку, яка проявляється в наявності між її двома сторонами, означувальним та означуваним, певної структурної подібності [3, с. 425]. Уперше термін ікона (*icon*) був запропонований та розроблений американським філософом та логіком Ч. Пірсом. На думку американського вченого, іконічний знак – це знак, який охоплює низку властивостей, притаманних об'єкту, який він визначає в незалежності від того, існує цей об'єкт у дійсності чи ні. Так, відношення між знаком та об'єктом є відношенням подібності [3, с. 306].

Термін іконічності у нашій роботі пов'язаний зі 1) **смислотвірною функцією** ритміко-синтаксичної організації поетичних рядків, яка полягає у відтворенні семантичного пласту віршів, та 2) **образотворчою функцією**, яка утворюється завдяки тому, що ритм підсилює сприйняття образу, оскільки синтаксичний ритм підпорядкований образу та виступає засобом його творення [1, с. 185]. Отже, смислотвірна та образотворча функції ритміко-синтаксичної організації відображаються у розкритті смислового значення ритмічних послідовностей, створюючи образність, тобто художнє значення, та відтворюючи ідею твору, його загальну евокативність.

У річищі нашого дослідження ми виділяємо два способи ритміко-синтаксичної організації поетичного мовлення: ламінарний та синкопічний.

Ламінарний спосіб організації (лат. *laminae* – смужка, пласт) – спосіб композиційної побудови рядків, який характеризується рівномірністю, поступовістю та стійкістю у розгортанні ритмічного руху у результаті чергування ритміко-синтаксичних конструкцій та сприяє упорядкованості одиниць поетичного мовлення.

Виділяємо дві умови виникнення ламінарної організації рядків у результаті дотримання норм їх побудови за критеріями ритміко-синтаксичної цілісності та кількісного співвіднесення рядків і конструкцій: 1) **збігання ритмічного та синтаксичного членування**; 2) **наявність однієї конструкції у рядку**. Відповідно до першого критерію, синтаксичне членування речення збігається з рядковим, напр.: «*The Poet came to a stream. / Purple and blue flags waded in the water; / The wind slid through them, rustling*». Згідно з другим критерієм, число конструкцій при ламінарній організації дорівнює кількості рядків, при цьому кожен рядок співвідноситься з однією цілою конструкцією. Така організація рядків характеризується плавністю та має розмірність, що дорівнює одиниці. Це уможливило введення формули: $N_k = N_p$, відповідно до якої конструкція займає цілу кількість рядків. У результаті графічного зображення ламінарної ритміко-синтаксичної організації рядків на малюнку утворюється **горизонтальна пряма**.

Протилежним ламінарній ритміко-синтаксичній організації виділяємо синкопічний спосіб побудови. **Синкопічна ритміко-синтаксична організація** (дв-грец. – *обрубвання, усічення*) являє собою уникнення очікуваних акцентів та зсув синтаксичної паузи з кінця одного рядка на початок або кінець наступного рядка у результаті її незбігання з ритмічною паузою. Синкопічна організація відбувається унаслідок принципу дробленої розмірності. На відміну від ламінарного способу побудови розмірність синкопічного способу організації рядків не може дорівнювати одиниці ($N_k \neq N_p$), тобто кількість конструкцій у рядку сягає меншої ($N_k < N_p$) або більшої ($N_k > N_p$) одиниць.

кількості, у результаті чого конструкція займає дробну кількість рядків. Виділяємо дві умови виникнення синкопічної організації рядків унаслідок порушення норми їх побудови за критеріями ритміко-синтаксичної цілісності та кількісного співвіднесення рядків та конструкцій: 1) незбігання ритмічного та синтаксичного членування; 2) наявність більше однієї конструкції у рядку.

Конструкція, елементи якої є розірваними, характеризується ритмічною деформованістю та смисловою незавершеністю. Деформованість ритмічного руху досягається у результаті використання прийому анжамбеман (*enjambement, run-on line*), який спричиняє розрив щільних зв'язків між елементами синтаксичної одиниці (фрази, словосполучення, речення). Прикладом незбігання двох систем членування поетичного мовлення є фрагмент вірша Емі Лоуел «Дама»: «*And the perfume of your soul /// Is vague and suffusing*». Відтворюючи синкопічний спосіб організації вірша на графічному малюнку, ми отримуємо різні криві лінії. Так, у першому випадку ($N_k < N_p$) похила лінія прямує униз ($\setminus$), від позначки 0.5 до позначки -0.5, у другому випадку ($N_k > N_p$) утворюється вертикальна лінія, яка прямує догори ($/$). Так, аналізуючи отримані графічні малюнки віршованого мовлення ми визначаємо, наскільки той чи інший ритмічний рух є іконічним відтворенням об'єкта, предмета або явища, який автор описує у вірші. Так, іконічне відтворення змісту на малюнку здатне передавати властивості предмета чи об'єкта. Здатність форми та змісту до взаємодії доводить той факт, що не тільки ритміко-синтаксична організація вірша як форма (ікона) впливає на зміст, але й зміст тексту вимагає відповідної побудови віршованих рядків задля отримання необхідного іконічного відтворення на малюнку [4, с. 424].

Поетична іконічність форми та змісту у сучасних поетичних текстах досягається на ритміко-синтаксичному рівні дотриманням або порушенням основних норм організації рядків – збіганням або незбіганням ритмічного та синтаксичного членування. У результаті цього описаний предмет, об'єкт чи явище може бути представлений на графічному малюнку рівною горизонтальною лінією, рваною лінією з численими зростаннями та спаданнями або їх переплетінням.

Отже, у результаті проведеного нами дослідження, ми дійшли висновку, що іконічність форми на малюнку обумовлена змістом тексту та описує властивості предмета або явища. Іконічність, відтворена на графічних малюнках сучасних віршів, найбільш повно представлена на матеріалі *оповідальної лірики*, метою якої є дати коротку розповідь про ті чи інші події у житті людей, істот чи предметів. Так, для прикладу візьмемо вірш У. К. Вільяма «Поєма»:

*As the cat ///
climbed over ///
the top of ///*

*the jamcloset
first the right ///
forefoot ///*

*carefully
then the hind ///
stepped down
into the pit of ///
the empty ///
flowerpot*

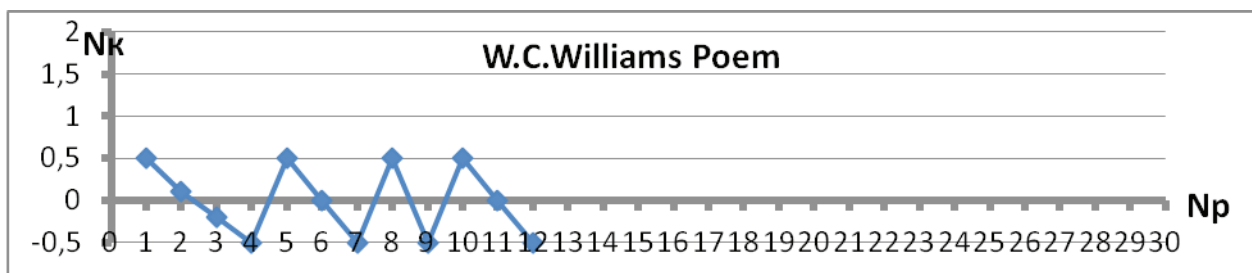

Рис. 1

Ритміко-синтаксична організація віршу характеризується синкопічним ритмом у результаті частого вживання прийому анжамбеман, який позначений нами трьома косими лініями (///). Так, унаслідок чергування коротких рядків, які характеризуються здебільшого розривом щільних предикативних та атрибутивних зв'язків, утворюють рвані віршові конструкції, які на графічному малюнку (рис. 1) іконічно відтворюють рух kota, що, спускаючись з верхівки буфету вниз, поперемінно опускає свої лапи.

Проте, іконічність може бути виявлена також у деяких віршах інших жанрів, наприклад, у пейзажній ліриці. Проаналізуємо вірш Дж. Тумера «Квітка бавовни у листопаді»:

*Boll-weevil's coming, and the winter's cold, ///
Made cotton-stalks look rusty, seasons old,
And cotton, scarce as any southern snow, ///
Was vanishing: | the branch, so pinched and slow, ///*

*Failed in its function as the autumn rake;
Drouth fighting soil had caused the soil to take ///
All water from the streams; dead birds were found ///
In wells a hundred feet below the ground –
Such was the season when the flower bloomed.*

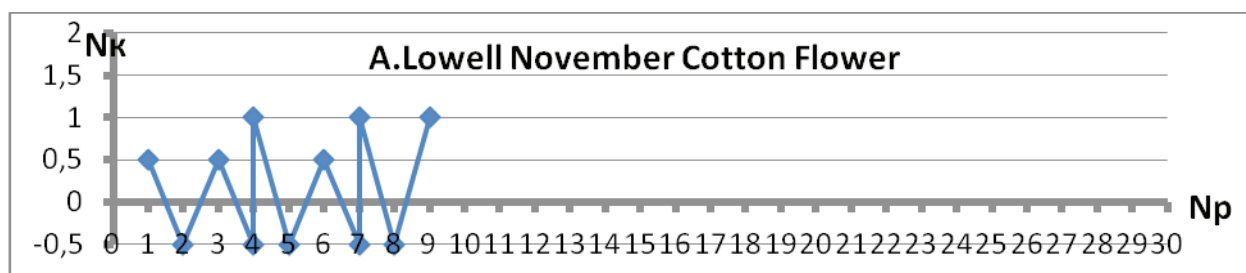

Рис. 2

У наведеному фрагменті описується початок осінніх холодів, засуха, від якої загинули деякі птахи, що на ритміко-синтаксичному рівні супроводжується численими перенесеннями у результаті прийому анжамбеман, який позначається трьома косими лініями. Синкопічна ритміко-синтаксична організація вірша, представлена на малюнку рваною лінією (рис. 2), іконічно відтворює в'янення пожовклих рослин та їх стебла, опущення гілок дерев, що виглядають наче граблі та посушливі потріскані ґрунти, що вмокнули усі води струмків. Таким чином, ритміка синтаксична організація як форма вірша може мати два способи вираження – ламінарний та синкопічний. Ламінарний спосіб характеризується рівністю та плавністю розгортання ритмічного руху та передбачає дотримання норм організації поетичного мовлення, у той час як синкопічний спосіб організації являє собою порушення норм синтаксичної сегментації, через що ритмічний рух описується як рваний та ламаний. Іконічність, як властивість форми відображати зміст вірша, виявляється і у сучасному американському поетичному мовленні. Так, форма вірша здатна відтворити образи, характеристики предметів та явищ, представлені на графічному малюнку.

Література:

1. Лотман М. Ю. Структура художественного текста // Лотман Ю. М. об искусстве. – Спб. : «Искусство-СПБ», 1998. – С. 14-285.
2. Эйхенбаум Б. М. Теория «Формального метода». // О литературе. – М. : Сов. Писатель, 1987. – С. 375-408.
3. Якобсон Р. Работы по поэтике: Переводы / Сост. и общ. ред. М. Л. Гаспарова. – М. : Прогресс, 1987. – 464 с.
4. Freeman M. H. Poetic iconicity / M. H. Freeman // Marifield Institute for Cognition and the Arts Health, MA, USA. – 423-452 p.